

Arheološka istraživanja crkve sv. Ivana Krstitelja u Ivancu 2007.

Archaeological Excavations of the Church of St. John the Baptist in Ivanec in 2007

Juraj Belaj

Primljeno/Received: 28. 02. 2008
Prihvaćeno/Accepted: 02. 04. 2008

Kao i prethodnih kampanja, i u ovogodišnjim istraživanjima na lokalitetu Stari grad u Ivancu istraživao se prostor svetišta srednjovjekovne crkve sv. Ivana Krstitelja te njezina neposredna okolica. Ove je godine svetište crkve, kao i prostor južno te sjeverno od njega, istražen sve do zdravice pa je tako dobivena cjelovitija kronološka slika lokaliteta tijekom srednjeg vijeka. Veći broj nalaza ukazuje na postojanje srednjovjekovnog naselja na istome položaju na kojemu se kasnije formiralo groblje na redove. Svetost prostora naglašena je izgradnjom župne crkve sv. Ivana Krstitelja, četvrtastog svetišta debelih zidova i sa snažnim potpornjacima na istočnim uglovima, koje je moglo imati i obrambenu funkciju. Na istome je mjestu pokapanje nastavljeno i nakon gradnje crkve, a trajalo je sve do pred kraj njene egzistencije u 17. stoljeću.

Ključne riječi: Ivanec, crkva sv. Ivana Krstitelja, srednji vijek, arhitektura, grobovi
Key Words: Ivanec, church of St. John the Baptist, Middle Ages, architecture, graves

Institut za arheologiju je tijekom jeseni godine 2007. obavio šestu fazu arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu *Stari grad* u Ivancu.¹ I ovogodišnja istraživanja bila su usredotočena na prostor svetišta srednjovjekovne crkve sv. Ivana Krstitelja (sl. 1, 2) te njezinu neposrednu okolicu.²

Cilj arheološke kampanje u 2007. g. bio je do kraja istražiti prostor svetišta srednjovjekovne crkve sv. Ivana Krstitelja. Paralelno su se istraživale i susjedne površine: prostor južno od svetišta te sakristija prizidana sjeverno od njega. Na taj je način omogućena kvalitetna konsolidacija otkrivenih temelja.

Ovakvo zadani cilj uklapa se u plan višegodišnjega istraživanja na ovome lokalitetu, koji su zacrtali Grad Ivanec i Institut za arheologiju, prema kojem će se u etapama istraživati, konzervirati te na kraju prezentirati najzanimljiviji dijelovi otkrivene arhitekture u središtu Ivanca.

Ove je godine u potpunosti, do zdravice, istražen prostor čitavoga svetišta crkve sv. Ivana Krstitelja, uski prostor južno uz svetište te južni dio sakristije. U svetištu su 2007. godine istražena 23 groba, od kojih su dva djelomično bila istražena 2004. g., u sakristiji deset grobova i dvije kosturnice te južno uza svetište tri groba, od kojih je jedan također u većoj mjeri bio istražen još 2006. godine (Belaj, 2005; 2007; 2008).

Svi pokojnici u istraživanim grobovima bili su položeni na leđa, orijentirani u smjeru istok-zapad (s glavom na zapadu), što se ujedno podudara i s orijentacijom crkve. Ove su godine otkriveni i prvi grobovi presječeni zidom svetišta (zapadnim), iz čega proizlazi da se najstarije srednjovjekovno groblje na ovome prostoru nalazilo i prije gradnje otkrivenih temelja crkve.

Većina ove godine istraženih grobova bila je ukopana u zdravicu. Veliki je broj grobova oštećen mlađim grobovima, što nam pak omogućava ustanoviti međusobne odnose pojedinih grobova.

1 Pri pisanju ovog izvješća od velike su mi pomoći bile bilješke Filomene Sirovice (za svetište), Andreje Kudelić (za sakristiju i područje južno od svetišta) i Domagoja Andela (za područje južno od svetišta).

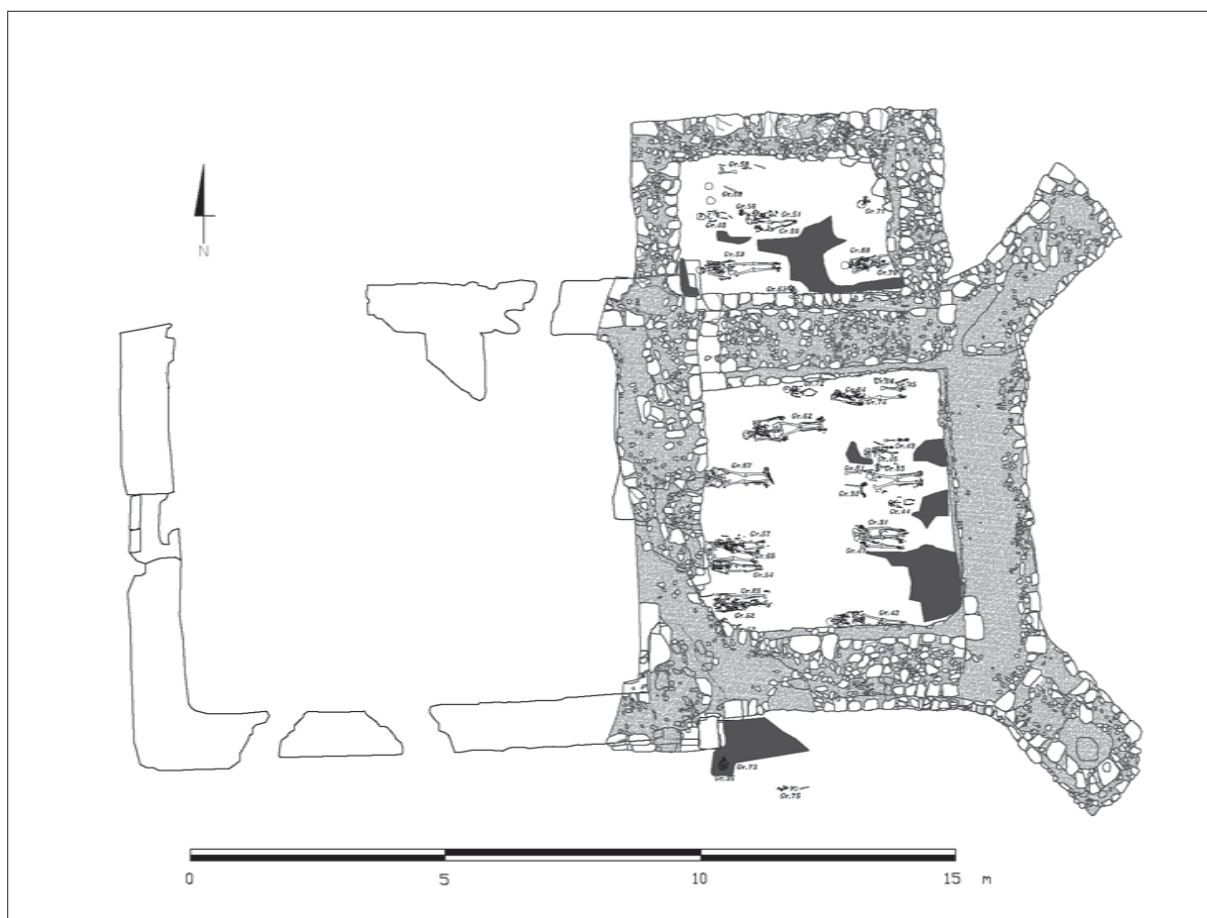
2 Uz voditelja istraživanja, dr. sc. Jurja Belaja, u istraživanjima je sudjelovala diplomirana arheologinja Andreja Kudelić te absolventi arheologije odsjeka za arheologiju filozofskih fakulteta u Zadru i Zagrebu - Domagoj Anđel, Filomena Sirovica, Dino Taras i Dinko Tresić-Pavičić. Za fizičke poslove angažirano je bilo troje radnika. Jedna je radnica, prema potrebama, na licu mjesta prala iskopane nalaze.

Svetište crkve

OTKRIVENI GROBOVI

Grob odrasle osobe G-33 većim je dijelom istražen još 2004. Ove je godine otkriven istočni dio groba s kostima stopala i lijevom potkoljenicom. Uz južni temelj svetišta nalazio se grob G-43, u kojemu je pronađen cjeloviti, dobro očuvani kostur odrasle osobe, vjerojatno žene, uz koji je nađen kostur izrazito malog djeteta (možda mrtvorodenoga). Ispod lubanje, uz donju čeljust nađen je očnjak manje životinje (PN-248) koji je vjerojatno služio kao amulet. Ukop je groba bio obložen opečnim kamenjem. Grob G-44 je grob djeteta cjelovitog, ali loše očuvanoga kostura. Uza sjeverni zid svetišta protezao se uski i dugački ukop, koji je bio ispunjen s nekoliko različitih zapuna, među kojima se nalaze i najvjerojatnije ostaci prekopanih dječjih grobova: G-45 (kosti dječje noge) te G-66 (dječji kralješci). Južno uz grob G-42 (istražen 2006. g.) pronađeni su dječji grobovi G-46, G-48, G-49 i G-55 te ukop SJ 600 zapunjen sa SJ 596. U grobu G-46 nalazio se kostur s djelomično ispremiješanim i loše očuvanim kostima. Sjeverno uz grob G-46 nalazio se grob G-48 koji je sa sjeverne strane bio presječen ukopom groba G-42, tako da su od kostiju ostale očuvane samo one desne ruke i noge. Ispod groba G-46 ustanovljen je grob G-55 s kostima malog djeteta.

Većina kostiju nedostaje jer je ovaj grob oštećen pri ukopu groba G-46. Ispod groba G-48 je ustanovljen grob G-49 s kosturom djeteta, od kojeg su očuvane samo kosti desne ruke. Ostale kosti nedostaju jer je grob sa sjeverne strane bio presječen ukopom groba G-42, dok je vrh zapune a vjerojatno i dio kostura presjekao ukop groba G-48. Ukop SJ 600 zapunjen sa SJ 596 i nalazio se istočno uz ove grobove. U zapuni je, većinom pri dnu, nađeno nekoliko sitnih, fragmentiranih i dislociranih dječjih kostiju – možda je to ostatak dječjega groba koji je sa sjeverne strane bio presječen ukopom groba G-42. U grobu G-47 pronađen je djelomično očuvan kostur odrasle osobe. U zapuni te djelomično ispod kostura pronađeni su i ostaci drveta (lijesa ili drvene grede). Sa zapadne je strane (u području zdjelice) bio presječen ukopom groba G-26, a s istočne strane mu je ukop groba G-41 vjerojatno presjekao dio vrha. Istočno od groba G-47, a uz istočni zid svetišta, otkriven je ukop za stup SJ

Sl. 1. Ivanec – Stari grad, tlocrt crkve Sv. Ivana s nalazima kampanje 2007. (izradile: Nela Kovačević i Andreja Kudelić)

Fig. 1: Ivanec – Stari grad, ground plan of the church of St. John with the finds of this year's campaign (drawing by Nela Kovačević and Andreja Kudelić)

460/475. Grob G-31 bio je djelomično istražen 2004. godine, kada mu je bila otkrivena zapadna polovica, dok se istočna nalazila pod zidanom strukturom SJ 179 (uklonjenom 2006. g.), pod slojem SJ 223 te grobom G-47. Riječ je o grobu odrasle osobe položene na leđa s rukama uz tijelo, čije su kosti ostale dobro očuvane. Godine 2004. otkriven je gornji dio kostura, a kraj lijevog uha pronađena je karičica sa S petljom (PN 232). Ove su godine, ispod groba G-47 čiji je ukop presjekao vrh zapune, nađene kosti zdjelice, nogu i šaka. Grob je presječen ukopom grobova G-26, G-47 i G-29. Sjeverno uz njega nalazili su se grobovi G-33 i G-61, a južno G-22, G-25 i G-43. Grob G-61 je grob odrasle osobe. Ukop je bio zapunjen s više zapuna. Kostu su odlično očuvane, ali nije cjelovit jer ga je sa zapadne strane (do zdjelice) presjekao ukop groba G-33, a iznad lijeve ruke presječen je ukopom groba G-29, te su vjerojatno zbog toga kosti iznad lijeve ruke pronađene poremećene. Sa sjeverne strane bio presječen ukopom groba G-55, a s južne ukopom groba G-44. U grobu G-64 nalazio se djelomično očuvan kostur manjeg djeteta, čija je lijeva (sjeverna) strana bila naknadno presječena ukopom SJ 478/613. Grob G-72 bio je smješten uza sjeverni zid svetišta. Radi se o grobu djeteta. U grobu su, iznad kostura, nađeni i ostaci lijesa. Uz južni rub ukopa pronađena je kamena obloga groba koja se sastoji se od 7 komada većega kamenja (7-10 cm). Grob G-74 je grob odrasle osobe. Sa sjeverne strane presječen je ukopom SJ 613 pa je očuvana samo desna strana kostura, a nedostaju lubanja, većina kralježaka i dio rebra te lijeva natkoljenica i dio zdjelice. Sa zapadne strane presječen je ukopom groba G-72. Vrh zapune presjekao mu je ukop groba G-64 koji se nalazio iznad njega. Ove su godine istraživani i najstariji grobovi u zapadnom dijelu svetišta (sl. 3), točnije, grobovi položeni uz zapadni zid svetišta SJ 183 (G-52, G-53 i G-57), grobovi koje je zapadni zid svetišta presjekao (G-54, G-65, G-67 i G-69), te najsjeverniji G-62 koji je jedini od

ovdje spomenutih od zapadnog zida svetišta bio udaljen 0,5 m. U grobu G-62 pronađen je cjelovit kostur odrasle osobe dobro očuvanih kostiju. Zapadno uz lubanju nalaze se 2 veća kamena te po jedan s južne i sjeverne strane. Grob G-53 bio je smješten u jugozapadnome kutu svetišta, a u njemu je pronađen kostur malog djeteta. Uz južni rub ukopa ustanovljena je i kamena obloga groba. Uz istočni rub ukopa nađena su tri veća kamena (oko 10 cm) koji su vjerojatno također dio obloge groba G-53. Grob G-52 je također grob djeteta. Uz lubanju kostura nalazio se veći kamen. I uz lubanju u dječjem grobu G-57 je također pronađen oveći kamen. Lubanja je od Z zida svetišta udaljena oko 25 cm. Sjeverno od njega nalazio se grob G-23 koji mu je možda presjekao sjeverni rub ukopa. Nije imao oblogu od kamenja, iako je uz istočni rub groba primijećen niz sitnijega kamenja (do 5 cm), no ono vjerojatnije pripada oblozi groba G-69. Po prvi put su pronađeni i grobovi pouzdano stariji od svetišta, oni koji su bili presječeni zapadnim zidom svetišta. To su grobovi G-54, G-65, G-67 i G-69. Grob djeteta je G-54. Sjeverno uz njega ustanovljen je grob G-57, a južno su grobovi G-52 i G-53. Uz istočni i dijelom uz sjeverni rub ukop je bio obložen kamenom oblogom, iako sjeverni dio obloge možda pripada grobu G-57 koji se nalazi sjeverno uz G-54, a istočni možda G-69 koji se nalazi ispod njega.

Ispod groba G-52 pronađen je grob odrasle osobe G-65. U njemu nedostaju lubanja i dio kralježaka jer je sa zapadne strane grob bio presječen ukopom za temelj zapadnog zida svetišta. Uza sve rubove ukopa pronađena je kamena obloga groba pravokutnog oblika. Ispod grobova G-54 i G-57 pronađen je grob G-69. Ukop u grobu G-54 presjekao mu je južnu, a grob G-57 sjevernu polovicu vrha zapune. U grobu je pronađen kostur odrasle osobe položene na leđa s rukama uz tijelo. Sa zapadne strane bio je presječen ukopom za temelj. Uz istočni, dio južnog i dio sjevernog ruba ukopa nađena je kamena obloga

Sl. 2. Ivanec - Stari grad, pogled na svetište prije konzervacije zidova (snimio J. Belaj)

Fig. 2. Ivanec - Stari grad, a view of the sanctuary before the conservation works on the walls (Photo: J. Belaj)

groba pravokutnog oblika. U posljednjemu istraženom grobu, G-67, nalazio se kostur odrasle osobe položen na leđa s rukama uz tijelo. Presječen je ukopom temelja iznad zdjelice. I ovaj je grob uz istočni, dio južnog i dio sjevernog ruba ukopa također imao kamenu oblogu. S istočne strane je vjerojatno presječen ukopom groba G-33.

OSTACI KULTURNIH SLOJEVA

Usprkos velikom broju grobova ukopanih na području svetišta, ipak je djelomično ostao očuvan i crni i masni kulturni sloj, osobito uz istočni te djelomično i sjeverni zid svetišta. Uz te su zidove, naime, u srednjem vijeku bile podignute zidane strukture koje su spriječile kasnija ukapanja grobova, tako učestala na preostalom području svetišta crkve. Ovaj je tamni, gotovo crni i vrlo masni kulturni sloj na različitim mjestima tijekom istraživanja dobio razne oznake (SJ 277, 288, 443, 455 i 456), a kasnije se uspostavilo da je najvjerojatnije riječ o jednome sloju. Istovjetan je slojevima SJ 142, 641 te 650 i 651 južno od svetišta te SJ 427, 379 ustanovljene sjeverno od svetišta, u sakristiji.

Kao SJ 277, 455 i 456 označeni su većinom manji ostaci istog sloja u kojemu je nađeno nešto manjih i većih komada lijepe te fragmenti keramike, ulomak željeznog predmeta i amorfnu komad zgure. Oznaka SJ 443 je za najveći očuvani dio ovog sloja u kojemu su otkriveni ostaci dva ukopa: SJ 631/632 (ili otisak grede?) i SJ 633/634 (rupa od stupa?). Nakon što su ovi ukopi ispražnjeni i dokumentirani, uklonjen je i sloj SJ 443 u kojem je, uz više fragmenata keramike, pronađen i kalotasti predmet izrađen od fine legure, vjerojatno ulomak praporca (PN 266).

U sjeverozapadnome uglu svetišta ustanovljen je sloj sličan "crnome", koji je bio jednako kompaktan i mastan, ali smeđe boje. Označen je kao SJ 463 (s dosta, 7-10 cm, velikoga kamenja i oblutaka) te kao SJ 642 (iste boje te jednako kompaktan i mastan, ali bez velikoga kamenja). Bojom, sastavom i konzistencijom sličan je i mali komad sloja SJ 638, ustanovljen ispod crnoga SJ 277, pa se po tome (ali i po sličnoj situaciji koja je primijećena u sakristiji) može zaključiti da je ovaj "smeđi sloj" (SJ 463, 638, 642) stariji od "crnog". U ovome je sloju nađeno

tek vrlo malo nalaza keramike.

ZDRAVICA I OTISCI OPLATE U ZIDU

Na kraju istraživanja dokumentirali smo konfiguraciju zdravice (SJ 284), te smo je uklonili uz temelje svetišta kako bismo ih mogli u potpunosti arhitektonski snimiti te potom konzervirati.

Usput smo snimili i otisak oplate ("šalung") na istočnom temelju svetišta. Radi se o otisku tri drvene daske u mortu na sjevernome dijelu istočnoga zida svetišta. Oplata počinje oko 70 cm od očuvanog vrha istočnog zida. Otisci dasaka su široki po 20 cm (ukupno 60 cm), a najveća ustanovljena dužina im je oko 180 cm. Otisci dasaka su presječeni otiscima drvenih kolaca promjera 10 cm u mortu. Južnije su vidljivi otisci dvaju manjih kolaca promjera 5 cm, postavljeni pod kutom od 45 stupnjeva u žbuci, na istočnom zidu svetišta.

Nije sasvim jasno zbog čega je na ovome mjestu (kao i na jednome mjestu s vanjske strane sjevernoga zida) bilo potrebno postaviti oplatu. Možda je pri kopanju jarka za temelje zida svetišta na tim mjestima tlo bio sipljivo ili pak šuplje (je li zbog pojedinih grobova?), pa su možda oplate postavljene kako bi se uštedjelo na potrošnji morta.

Područje južno od svetišta crkve

Namjera je bila ove godine istražiti samo područje sjeverno od duboko, do zdravice ukopanoga i 2006. godine istraženoga groba G-36, kako bi se područje uz temelje svetišta istražilo do kraja. Usprkos tome, istražen je i grob G-75 koji je vrlo plitko uočen južno uz rub ukopa groba G-36. U tome dječjem grobu je, na zdjelici, pronađena željezna predica (PN-272). Grob je bio presječen ukopom groba G-36 sa sjeverne strane, te se od kostura očuvao samo desni dio, od koljena do lopatice. Glava nije pronađena. Južnije od groba su utvrđene još dvije nove SJ (635 i 636). Sloj SJ 636 je tamnije smeđa, masna zemlja s nešto primjesa sitnoga kamenja, u koju je grob G-75 bio ukopan, iako ukop nije bio jasno vidljiv. Sloj SJ 635 se nalazi uz južni profil sonde, a riječ je o smeđoj rahlijoj zemlji s dosta sitnoga kamenja, u kojoj je pronađena još jedna željezna predica (PN-273) te se može pretpostaviti da je to zapuna još neistraženoga groba.

Pri čišćenju zapadnog profila sonde, uz jugoistočno rame broda crkve otkriven je loše očuvan grob malog djeteta G-73. Ispod njega je otkrivena lubanja kostura pokopanog u grobu G-35. Taj je grob većim dijelom istražen 2006. godine, no ne i u cijelosti jer je dio groba ulazio u navedeni profil. Grob G-35 bio je uzdužno presječen ukopom groba G-36, te kosturu G-35 nedostaje desna polovica. Grob je bio ukopan u SJ 142, tamnu, masniju zemlju.

Osobito zanimljiv pokazao se prostor sjeverno od groba G-36, južno uz temelj svetišta odnosno s vanjske strane ramena crkvenog broda. Sjeverno uz grob G-36 ustanovljen je sloj SJ 641. Kasnije se pokazalo da je riječ o već utvrđenom kulturnom sloju tamne masne zemlje SJ 142, koji se prostirao sve do temelja svetišta, otkriven je i u svetištu te sakristiji, a koji je na ovome prostoru imao nešto više primjesa sitnoga kamenja i žbuke pri vrhu sloja. U njemu je pronađeno nekoliko nalaza keramike ukrašene valovnicom (PN-278, PN-280), jedno keramičko dno (PN-281) te još više manjih ulomaka keramike i jedan željezni ulomak.

Pažljivim struganjem nazirale su se neke promjene unutar toga tamnoga, masnog sloja (SJ 641=142). Ustanovljen je relativno uski pojas za nijansu svjetlije zemlje, primjetno rahlije i s primjesama vrlo sitnoga kamenja i mrvljene žbuke, širine svega 15-ak cm, koji se pružao u smjeru istok - zapad. Iako se jasne linije ovoga "kanala" nisu mogle točno utvrditi, obilježili smo ga kao SJ 640. Kasnije se pokazalo da je ovaj "kanal" najvjerojatnije otisak neke grede. U njemu su se, poredana u liniju, nalazila če-

Sl. 3. Ivanec – Stari grad, grobovi obloženi kamenjem u jugozapadnom kutu svetišta (snimila F. Sirovica)

Fig. 3. Ivanec – Stari grad, graves lined with stones in the south-western corner of the sanctuary (Photo: F. Sirovica)

tiri veća kamena (promjera 10–15 cm). U jednoj zapuni pronađeno po nekoliko fragmenata keramike i lijepa. S oprezom smo dio sjeverno od „kanala“ (SJ 640) imenovali kao SJ 651, a dio južno od „kanala“ kao SJ 650. Sloj SJ 650 je po sastavu masnija i za nijansu tamnija zemlja, u kojoj je pronađeno dosta fragmenata keramike ukrašene valovnicom te lijepa. Sloj SJ 651 je slične boje kao i SJ 650, no tu je pronađeno manje nalaza keramike, lijep uopće nije pronađen, a zemlja sadrži vrlo malo manjega kamenja (promjera 3–4 cm). Ispod ovih slojeva, a iznad zdravice, mjestimično se prostirao svjetlije smeđi sloj, SJ 657. I njega je „kanal“ SJ 640 „presijecao“ na dva dijela. Tek na ovoj razini bilo je moguće sa sigurnošću definirati nove slojeve. Prilično dubok trag kolca je SJ 665/666, a njegov je ukop ukošen. Rupa od kolca bila je zapunjena izrazito tamnom zapunom. Trag stupa SJ 663/664 većih je dimenzija, također dublje ukopan, oko 30 cm. U blizini su pronađeni i tragovi kolca SJ 667/668, također tamne zapune. Na krajnjem istočnom dijelu ispražnjen je stup SJ 659 koji je po dimenzijama i dubini sličan stupu SJ 664.

U „smeđem sloju“ (SJ 657) nisu pronađeni gotovo nikakvi nalazi (iznimka je komad lijepa). Skidanjem tog sloja na mjestu gdje je probijen zid ukazao se elipsoidni ukop promjera oko pola metra, koji je bio zapunjen smeđom zemljom (SJ 669/670). Bio je plitko ukopan u zdravicu. Čitav navedeni prostor je istražen do zdravice (jednake kao i drugdje na lokalitetu).

Na temelju podataka, prikupljenih na ovako maloj površini, čini se da su pronađeni tragovi nekog drvenog objekta još uvijek nepoznate namjene. Vjerojatno je SJ 640 ostatak ukopa grede ili jarka, a možda je prostor južno od njega, s nešto tamnijim slojem i bitno više primjeraka keramike bio unutrašnjost objekta. Ipak, nisu pronađeni nikakvi tragovi eventualne podnice. Za potpuniju će sliku trebati pričekati nastavak arheoloških istraživanja na prostoru južno uz istraživanoga ove godine.

Sakristija

Na početku ovogodišnjih istraživanja prostora sakristije zatečena je još uvijek prilično nejasna situacija. Prevladavao je „šareni sloj“ SJ 404 (= SJ 490), sloj u koji su ukopani najmlađi grobovi, često presječeni i necjeloviti. Nazirao se i „crni kulturni sloj“ SJ 427 (SJ 379) te, vrlo nejasno, „smeđi kulturni sloj“ SJ 445 (=SJ 398 u zapadnom dijelu).

Istraživanja su nastavljena uklanjanjem „šarenoga sloja“ i u njemu uočenih grobova.

Prvo je dokumentiran i izvađen prošle godine, uočen no neistražen grob G-40. Riječ je o cjelovitom grobu djeteta, ruku položenih uz tijelo.

Uklanjanju sloj SJ 490, teško je bilo definirati rubove ukopa. Zapune grobova ipak su bile nešto rahlje od samog sloja. Tako su ustanovljeni dječji grobovi G-50 i G-51, koji su možda imali zajednički ukop. Ukop groba G-50 vidljiv je jasno s južne strane te djelomično s istočne i zapadne, jer na tim mjestima presijeca „crni sloj“ (SJ 427) i „smeđi sloj“ (SJ 445). Uz južni rub ukopa kao dio zapune položeno je nekoliko većih kamenih oblutaka. Sjeverno uz njega leži još jedan kostur nešto mlađeg djeteta (G-51). Oba su groba cjelovita i leže na relativno istoj razini, pa se čini kako je riječ o istodobnom ukopu. Grobovi 50 i 51 presjekli su s istočne strane, u predjelu prsa, dječji grob G-56. Na dnu ukopa grobova G-50 i G-51 vidljiva je nova zapuna, ukopana u zdravicu koja se pruža u smjeru Z-I, a vjerojatno se radi o još jednom grobu.

U „šarenom sloju“ SJ 490 dokumentirane su i dvije kosturnice označene kao G-58 i G-60. Podvučen pod istočni zid pronađen je dječji grob G-71.

U južnom dijelu sakristije ustanovljena je zapuna groba G-68, djelomično presječena ukopom groba G-39, istraženoga 2006. godine.

Pri vrhu zapune nalazilo se veće kamenje koje se pružalo uza same rubove ukopa, no čini se da se u ovome slučaju ne radi o ostacima kamene obloge groba. To je grob odrasle osobe, ruku položenih uz tijelo, čiji je kostur istražen do polovine bedrenih kosti, dok se ostatak kostura nalazi ispod istočnog zida sakristije. Nakon uklanjanja kostura odmah ispod su uočeni ostaci dječje kostura (G-70), točnije rebara, zdjelice te bedrenih kosti koje su se također podvlačile pod istočni zid. Grob G-70 oštećen je ukopom groba G-68, ali uspio se očuvati dio kamenog vijenca na zdravici s južne strane. Uz dječju zdjelicu nalazila se brončana predica s ostacima kože ili tkanine (PN-267).

Grob G-59 bio je ukopan blizu južnog zida sakristije. Riječ je o grobu odrasle osobe, ruku položenih uz tijelo, a na prstu lijeve ruke pronađen je brončani prsten s okom od plavog stakla (PN-261).

Južno uz grob G-59, uzduž južnog zida sakristije, definirana je nova zapuna - SJ 501 u ukopu SJ 570. Nalazi se ispod ostataka drvene oplata uočene na južnome zidu sakristije (odnosno na sjevernome zidu svetišta, s vanjske strane) i proteže se u istoj dužini, između dva otiska kolaca koji se vide u južnom zidu. Ovaj ukop vrlo malim dijelom sječe ukop groba G-59, ne oštećivši pri tome kostur. Pri dnu ukopa, na njegovu krajnjem istočnom dijelu, uočeni su ostaci groba - ostaci stopala *in situ* dokumentirani kao G-63. Grob je vjerojatno uništen spomenutim ukopom. Na dnu ukopa SJ 570 primijećene su i zapune stupova, promjera oko 10 cm, čiji se otisci vide u žbuci na južnom zidu.

Uza zapadni zid u zdravici su uočene još neke zapune. Riječ je o zapuni stupa SJ 627, čiji je ukop SJ 628 presjekao zapune groba G-76 sa sjeverne strane. Na dnu su bila položena dva veća kamena. Stup je ukopan ukoso, te djelomično ulazi pod zapadni zid sakristije. Grob 76 se najvećim dijelom nalazi u zapadnome profilu, ispod zida sakristije, a vidljiv je tek istočni dio groba s kostima (vjerojatno stopala).

Nakon uklanjanja izmiješanoga sloja SJ 404 (490) te istraživanja spomenutih grobova, u južnom dijelu sakristije (na koji su ovogodišnja istraživanja bila usredotočena), ostali su nad zdravicom samo ostaci kulturnih slojeva - "crni sloj" SJ 427 te "smeđi" SJ 445. U "crnome kulturnom sloju" SJ 427 pronađen je ulomak keramičkog pršljena te mnoštvo ulomaka keramičkih posuda, poneki ukrašeni urezanim valovnicom. (Nalazi fragmenta keramike ukrašene valovnicom nalaze se u gotovo svim zapunama, vjerojatno kao posljedica prekopavanja SJ 427). Pronađen je i jedan ulomak lijepa te ulomak korodiranog željeza. Pri istraživanju ovoga sloja uočeni su i ostaci dvaju stupova koji su ga presjekli, a također i "smeđi sloj" SJ 445 ispod njega, a bili su ukopani u zdravicu. Promjer im je bio oko 25 cm. Oba su ukopa za stupove bili presječena s po jednim grobnim ukopom: ukop stupa SJ 621 ukopom groba G-50, a ukop stupa SJ 623 ukopom groba G-68.

Ispod SJ 427 mjestimično se nalazio mnogo tanji, "smeđi kulturni sloj", SJ 445. Na kontaktima ovih slojeva pronađeno je nekoliko većih komada kućnog lijepa s otiscima šiblja. U samom sloju pronađeno je vrlo malo arheološkog materijala, tek poneki ulomak keramike.

Sloj SJ 445 ležao je na zdravici, s tim da je na mjestima gdje su se nalazili njegovi ostaci, primijećen sloj žutog pijeska. Radi se vjerojatno o geološkom sloju koji je zbog specifičnog položaja (samo ispod SJ 445) zabilježen i dokumentiran kao SJ 643.

Južni je dio sakristije u potpunosti istražen, do zdravice. Sjeverni dio sakristije ostao je na ovoj razini uglavnom prekriven "šarenim slojem" SJ 490 u kojeg su ukopani još mnogi grobovi. Ova razlika možda govori i o ranijoj konfiguraciji terena. Taj je dio na kraju kampanje prekriven geotekstilom i zasipan slojem finog pijeska.

Prikupljeni nalazi

Među prikupljenim nalazima najviše je ulomaka keramike, metalnih predmeta te komada kućnoga lijepa. Kao posebni izdvojena su 52 nalaza (PN 242 - 293), a riječ je uglavnom o valovnicama ukrašenim ili profiliranim ulomcima keramike, metalnim nalazima među kojima se ističu brončani prsten, brončane kopčice, željezne predice, ulomak praporca i dr. Među njima se nalazi i nekoliko profiliranih kamenova te životinjski zub pronađen u grobu koji je vjerojatno služio kao amulet.

Na kraju istraživanja izrađena je nacrtana dokumentacija svih otkrivenih temelja svetišta i sakristije: tlocrti, pogledi i presjeci (snimila ih je Nela Kovačević, dipl. arheol. iz tvrtke *ARHEO PLAN d.o.o.*).

Ove su godine svi istraženi temelji svetišta i sakristije konsolidirani i konzervirani. Nakon temeljitog čišćenja zidovi su "fugirani".

Neistraženi su slojevi (južno, sjeverno i istočno od svetišta) prekriveni geotekstilom i potom zatrpani slojem finog pijeska.

Zaključna razmišljanja

Ove smo godine, došavši do zdravice u svetištu crkve te sjeverno i južno od njega, konačno dobili cjelovitiju kronološku sliku lokaliteta tijekom srednjeg vijeka.

Iako postoje fragmenti i starijih razdoblja (antika i pret-povijest), slojevi kojima bi oni pripadali nisu pouzdano ustanovljeni, pa se na ta razdoblja još ne možemo detaljnije osvrnuti.

Na temelju rezultata, u grubo bi se razvoj lokaliteta u srednjem vijeku mogao prikazati u idućem slijedu:

Naselje. Osim keramike u prilog postojanju naselja na ovom položaju ponajprije govore pronađeni ostaci lijepa i ulomak pršljena. Najjasniji trag naselja je više puta spominjani crni kulturni sloj. Valja napomenuti da se na mnogim mjestima ispod crnoga sloja nalazio njemu sličan smeđi sloj, no s daleko manje nalaza. Za precizniju dataciju treba pričekati rezultate analiza C14. Možda od objekata toga pretpostavljenog naselja (još neutvrđenog trajanja) potječu i pojedini ostaci stupova i greda uočeni na lokalitetu.

Groblje na redove. Pouzdano je mlade od naselja jer su pojedini ukopi vidljivo presjekli crni kulturni sloj. Čini se da su upravo najstariji grobovi bili obloženi povećim oblucima (iskopanima iz zdravice). U ponekim grobovima tog horizonta pronađeni su pojedini predmeti tipični za bjelobrdsku kulturu.

Crkva sv. Ivana Krstitelja četvrtastog svetišta s potpor-njacima na istočnim uglovima. Datacija broda crkve još nije pouzdano utvrđena jer nisu pomnije istraživani spojevi svetišta i broda. (To će se učiniti 2008. godine).

Svetište je pouzdano mlade od groblja na redove, što je utvrđeno 2007. godine pronalaskom grobova presječenih temeljem zapadnog zida svetišta (ispod trijumfalnog luka). Postojanje tog temelja, kao i masivnost svih temelja za zidove svetišta (u kontrastu prema rasponu svetišta, ali i debljini temelja zidova broda) ukazuje na dvije mogućnosti: ili je to prvotno bio donžon kojemu je crkveni brod naknadno dozidan, ili je riječ o svojevrsnoj crkvi-tvrđavi. Kontinuitet svetog mjesta govori protiv pretpostavke o donžonu. Također, čini se da su zidovi vrlo dobro prilagođeni redovima groblja, jer su iste (gotovo pravilne I-Z) orijentacije, a usto je samo jedan zid presjekao starije grobove (barem je tako vidljivo nakon istraživanja unutrašnjosti svetišta). Više ćemo podataka dobiti istraživanjem spoja svetišta s brodom.

Crkveno groblje (u i oko crkve). Na istome je mjestu pokapanje nastavljeno i nakon gradnje crkve. Trajalo je sve do pred kraj njezine egzistencije (17. st.). Mlađi grobovi su uglavnom pliće ukopani.

Literatura

- Belaj, J., 2005, Arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Ivancu, Annales Instituti Archaeologici I/2005, Zagreb, 61-66.
- Belaj, J., 2007, Arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Ivancu godine 2006., Annales Instituti Archaeologici III/2007, Zagreb, 66-69.
- Belaj J., 2008, Arheološka istraživanja u Ivancu na lokalitetu Stari grad. Izdanja Hrvatskoga arheološkog društva, Pula, (u tisku)

Summary

During autumn 2007 the Institute of Archaeology conducted the sixth phase of archaeological-conservatory explorations on the Stari grad site in Ivanec. Similarly to previous campaigns, this year also we explored the area of the sanctuary of the medieval church of St. John the Baptist and its immediate surroundings, the area south of the sanctuary and the sacristy leaning onto the church on the northern side (Figs. 1, 2). The plan of explorations on this site in the years to come, drawn up by the Town of Ivanec and the Institute of Archaeology, calls for exploration in phases, conservation, and finally the presentation of the most interesting discovered architecture in the centre of Ivanec. This year the said area has been explored all the way to sterile soil so that we gained a comprehensive chronological picture of the site during the Middle Ages.

23 graves were explored in the sanctuary, two of which were partly explored in 2004. Ten more graves were explored in the sacristy, as well as two ossuaries, while south of the sanctuary the exploration included three graves, one of which was largely explored in 2006.

All the deceased in the explored graves were laid on the back, oriented in the east – west direction (with the head facing west), which corresponds to the orientation of the church itself. The majority of graves explored this year were dug into sterile soil. A large number of graves were damaged by more recent graves, which on the other hand enables us to establish the relationships between individual graves.

On the basis of obtained results, a rough sketch of the development of the site in the Middle Ages could be drawn as follows:

Settlement. Except pottery, the existence of a settlement on this location is indicated by the remains of daub and a fragment of a whorl. The clearest trace of the settlement is the black cultural layer. It must be noted that on many places below the black layer there was a similar brown layer, but with far fewer findings. For a precise dating we must wait for the C-14 analyses. It may be that the remains of pillars and beams found on the site originate from the buildings of this presumed settlement (whose duration is as yet undetermined).

Row Cemetery. It is verifiably younger than the settlement, because some of the burials visibly cut through the black cultural layer. It seems that the oldest graves were lined with large pebbles (dug out from sterile soil). Objects characteristic of the Bijelo Brdo culture were found in some of the graves belonging to this horizon.

Church of St. John the Baptist with a square sanctuary with buttresses on eastern corners. The dating of the nave of the church is not yet reliably established, because the junction of the sanctuary and the nave has not yet been explored in detail. This is planned for the year 2008.

The sanctuary is definitely younger than the cemetery in rows, the proof being this year's finding of graves that were cut through by the foundations of the sanctuary's western wall, below the triumphal arch. The existence of these foundations, as well as the massive nature of all the foundations for the sanctuary walls (contrary to the span of the sanctuary and also the thickness of the foundations of the nave walls) point to two possibilities: either this was primarily a donjon to which the church nave was later added, or we are dealing with a sort of church-fortress. The continuity of a "boly place" speaks against the hypothesis of the donjon. It also seems that the walls are very well adapted to the cemetery rows, as they have the same, east – west orientation. Only one wall cuts through the older graves (at least this is what was visible after the exploration of the interiors of the sanctuary, Fig. 3). We expect to get more data with the exploration of the junction of the sanctuary and the nave.

Church cemetery (inside and around the church). Burials continued on the same site after the church was built, and went on almost until the end of its existence (17th century). The more recent graves are usually more shallow. Among the collected finds the majority are fragments of pottery, metal objects and pieces of house daub. Fifty-two finds in all were singled out as special. These are mainly fragments of pottery decorated by a wave-like pattern or profiled, followed by metal finds among which there is one bronze ring, bronze buckles, iron stirrups, a fragment of a bell and other. In this group of finds there are several profiled stones and an animal tooth found in the grave, probably in the function of an amulet.

At the end of the exploration the drawings were made of all the discovered sanctuary foundations and the sacristy: ground plans, side views and cross sections (drawings by Nela Kovačević, archaeologist from the company ARHEO PLAN d.o.o.).

This year all the excavated foundations of the sanctuary and the sacristy were consolidated and conserved. After a thorough cleaning, the walls were sealed.

Unexplored layers (south, north and east of the sanctuary) were covered by geotextile and filled with a layer of fine sand.